

УМОВИ ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ ЗА ЗВЕРНЕННЯМ ЙОГО УЧАСНИКА.

УДК 347.122:347.471

Аналіз останніх досліджень. У судовій практиці дискусійним залишається питання щодо охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю його учасником. Досліджували відносини пов'язані із охороною прав та інтересів товариства такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: В.І. Андрейцева, Ю.Є. Атаманова, В.Е. Беляєвич, О.М. Вінник, О.В.Дзера, О.Р. Кібенко, В.М. Коссак, В.М. Кравчук, Н.С. Кузнєцова, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Цікало, Я.М. Шевченко, В.С. Щербина, Н.В. Козлова, В.С. Кононова, С.Д. Могилевський та інші.

Постановка проблеми. Із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 р. №289-VIII (надалі – Закон України) учаснику товариства з обмеженою відповідальністю надано додаткові можливості стосовно охорони та захисту прав та інтересів такого товариства [1]. Положення названого Закону України залишає можливість суду до неоднозначних висновків при врахуванні позиції Верховного Суду України.

Верховний Суд України у пунктах 11 та 51 постанови Пленуму «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 21.10.2008 р. №13 роз'яснив, що законом не передбачено право учасника господарського товариства звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва [2]. На цій підставі господарським судам належить відмовляти учасникам господарського товариства в задоволенні позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством. Крім того, у постанові від 18.04.2011 р. у справі №8/219пн-к Верховний Суду України зазначає, що учас-

ник товариства не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна товариства; учасники господарського товариства не вправі звертатися до суду за захистом прав та інтересів інших учасників господарського товариства та самого товариства поза відносинами представництва, а також обґрунтовувати свої вимоги порушенням прав інших учасників товариства. Аналогічна позиція міститься й у постановках Верховного Суду України від 17.11.2009 р. у справі №2-2067/2008, від 10.10.2011 р. у справі №14/166.

На цій підставі господарські суди, як правило, відмовляють учасникам господарського товариства у задоволенні позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, учинених господарським товариством.

Мета цієї статті полягає у виявленні умов охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю за зверненням його учасника.

Виклад основного матеріалу. Законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень статей 55,124 Конституції України [3] та статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) [4], відповідно до яких, кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом.

Оскільки положення Конституції України та Конвенції мають пріоритет перед іншими нормативно-правовими актами (статті 8,9 Конституції України), цивільні права та інтереси підлягають судовому захисту і у спосіб, не передбачений законом, зокрема статтею 16 Цивільного кодексу України, але який є ефективним засобом захисту, тобто таким, що відповідає змісту порушеного права, характеру його порушення та наслідкам, спричиненим цим порушенням [5].

Отже, суд, встановивши при розгляді справи порушення корпоративних прав учасника, може захистити його способом, адекватним до характеру порушення і таким, що призводить до реального відновлення цих прав. Зокрема, Верховний Суд України зазначає, що спори зазначеної категорії є підвідомчими госпо-

дарським судам незалежно від їх суб'єктного складу на підставі пункту 4 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України, якщо акціонер (учасник) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав. З цих підстав, трапляються поодинокі випадки захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю за позовами його учасника [6]. До приклад: постановою Верховного Суду України від 21.05.2012 р. у справі № 6-20цс11; постанови Вишого господарського суду України у справах №8/152-10/3, 5002-24/6172-2010, 7/51, 5021/2032/2011, 15/61, 911/2710/14, 911/2320/13, 12/75пд.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 р. №289-VIII надав учаснику товариства право на звернення за захистом прав та інтересів за наведених умов:

1) учасник товариства з обмеженою відповідальністю має володіти 10% і більше статутного капіталу, – тоді він набуває статусу представника такого товариства у спорах про відшкодування збитків товариству його посадовою особою, в силу норми статті 28 Господарського процесуального кодексу України;

2) підставою для звернення до суду учасника товариства з обмеженою відповідальністю від імені товариства, в силу положень частини другої статті 89 Господарського кодексу України, є дії, вчинені посадовою особою з перевищенням або зловживанням службовими повноваженнями; дії посадової особи, вчинені з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами товариства; дії посадової особи, вчинені з дотриманням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення відповідних дій, встановленої товариством, але для отримання такого погодження та/або дотримання процедури прийняття рішень посадова особа товариства подала недостовірну інформацію; бездіяльність посадової особи у випадку, коли вона була зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків; інші винні дії посадової особи.

За таких обставин, учасник товариства з обмеженою відповідальністю набуває нових можливостей здійснювати охорону і захист прав та інтересів товариства. Проте, залишається також актуальним і роз'яснення Верховного Суду України, який вказує не те, що має бути порушення корпоративних прав учасника.

При співвідношенні норм Закону України та постанови Верховного Суду України можливе різне трактування. Проте, зазначені положення потрібно застосовувати у сукупності, оскільки умови охорони і захисту прав та інтересів товариства його учасником за Законом України впливають на корпоративні права останніх. Зокрема, умовами Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 р. №289-VIII визначено, що суду за позовом учасника товариства про відшкодування збитків його посадовою особою необхідно встановити у діях такої особи порушення порядку попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами товариства. Зазначене вказує на те, що у випадку вчинення значного правочину (правочин, що потребує погодження загальними зборами товариства з обмеженою відповідальністю) директором товариства без дотримання порядку попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, порушується права учасника товариства на його участь в управлінні. Відповідно до вимог статті 58 Закону України «Про господарські товариства» права учасника товариства на участь в управлінні господарським товариством здійснюються шляхом участі у роботі вищого органу управління та прийнятті рішень учасником або його уповноваженим представником [7]. Так, зокрема, право брати участь в управлінні справами товариства або право «особистої участі» включає право бути обраним в члени органів управління, право перевіряти документи, право участі у загальних зборах, право оскарження в суді рішень загальних зборів [8, 97]. Таким чином, здійснення охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю може бути пов'язане із реалізацією корпоративного права учасника такого товариства.

Положеннями Закону України визначено право учасника товариства вчиняти дії щодо захисту прав та інтересів товариства лише в межах відносин представництва. Проте, аналізуючи умови звернення учасника товариства з позовом в інтересах юридичної особи, вбачається, що право на подання такого позову в учасника виникає від власного імені. Поясненням зазначеного є те, що дії посадової особи вчинені з перевищенням або зловживанням службовими повноваженнями, або дії вчинені з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень, встановленої установчими документами товариства, або бездіяльність посадової особи у випадку, коли вона була зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків, впливають на корпоративні права учасника. Тому в останнього виникає право на подання позову від власного імені та в інтересах товариства з обмеженою відповідальністю.

Разом з тим, учасник товариства з обмеженою відповідальністю не завжди набуває права вживати заходів охорони і захисту прав та інтересів такого товариства. Учасник товариства не може звертатись із позовами про недійсність правочинів, обґрунтовуючи їх порушенням норм цивільного законодавства, або із позовами, які виникають із господарської діяльності товариства. Здійснення учасником товариства з обмеженою відповідальністю відповідних дій не пов'язано із категорією спору, – чи це відшкодування збитків, завданих товариству його посадовою особою, чи це спір про укладення, зміну, розірвання, визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством.

Умови для виникнення можливості учасника товариства з обмеженою відповідальністю подавати позови від імені та в інтересах товариства залежать від сфери правового регулювання та кола осіб на кого впливають ці рішення чи для яких створюються правові наслідки. Зокрема, рішення органів управління товариства з обмеженою відповідальністю, які пов'язані із учасниками товариства, за своїми правовими наслідками впливають на них, можуть бути оскаржені учасниками товариства з обмеженою відповідальністю. Натомість є й інша категорія рішень органів

управління товариством, які не впливають безпосередньо на права та інтереси учасників товариства, що не можуть бути ними оскаржені. З урахуванням наведеного критерію потрібно виходити учаснику при вжитті ним заходів щодо охорони і захисту прав та інтересів цього товариства.

Зазначене ґрунтується на тому, що товариство з обмеженою відповідальністю, як учасник цивільного обороту, реалізує власні права та інтереси у своїй діяльності. Діяльність товариства відображається у правовідносинах із особами пов'язаними з ним відносинами участі та особами, які такими відносинами не пов'язані. Обов'язковим учасником таких правовідносин є товариство з обмеженою відповідальністю. Товариство, як учасник правовідносин, володіє комплексом прав та обов'язків. Проте, як суб'єктивні права, так і суб'єктивні обов'язки можуть існувати й реалізовуватися лише в рамках певного правовідношення [9, 384-389]. У відносинах цивільного обороту товариство з обмеженою відповідальністю діє через його органи. Органи товариства впливають на реалізацію цивільної дієздатності товариства. Зокрема, товариство з обмеженою відповідальністю набуває цивільних прав та створює цивільні обов'язки, здійснює та виконує їх через свої органи управління.

Діяльність товариства з обмеженою відповідальністю може бути спрямована не лише на встановлення цивільних правовідносин, а й на їх врегулювання. Рішення органу управління товариства з обмеженою відповідальністю може створювати, змінювати або припиняти права та обов'язки для учасника товариства або не створювати таких правових наслідків. Зазначене пояснюється тим, що є діяльність товариства з обмеженою відповідальністю, яка впливає на учасників товариства з обмеженою відповідальністю або створює для них права чи обов'язки, та діяльність товариства, яка впливає на третіх осіб або створює для них права чи обов'язки. Таким чином, перші з них, можуть бути оскаржені учасниками товариства з обмеженою відповідальністю, а інші не можуть бути предметом оскарження за позовами учасників.

У діяльності учасника товариства щодо здійснення прав на захист товариства з обмеженою відповідальністю існує охорон-

не правовідношення, спрямоване на охорону прав та інтересів юридичної особи. На думку М.М. Дякович, охоронне правовідношення виникає із неправомірної поведінки, і на основі охоронних норм та покликане захистити суб'єктивне цивільне право у випадку його порушення, а також при створенні загрози його порушення [10, 22-24]. Відтак, учасник товариства з обмеженою відповідальністю виступає суб'єктом охорони своїх прав та інтересів, а також товариства. Учасник товариства з обмеженою відповідальністю має можливість вчиняти дії, які забезпечують реалізацію прав та інтересів товариства, і водночас забезпечується можливість їх превентивного захисту від загроз правопорушень в майбутньому.

Учасники мають охоронюваний законом правомірний інтерес у належному виконанні обов'язків щодо товариства. Цей інтерес може бути об'єктом судового захисту [11, 73-77]. Учасники володіють майновим або немайновим інтересом стосовно товариства з обмеженою відповідальністю, тому шкідливі дії органів товариства опосередковано впливають на їхні інтереси. Таким чином, подання позову створює правовий механізм охорони і захисту прав та інтересів товариства шляхом звернення до суду або підтримання позову тоді, коли саме товариство не ініціює позов про захист своїх майнових або немайнових інтересів.

Практичне значення цієї норми можна продемонструвати на прикладі вирішення справ за позовами учасників, які звертаються з позовами про визнання недійсними договорів, укладених товариствами з обмеженою відповідальністю. Згідно з судовою практикою, учасник не має права на позов про визнання договору недійсним, оскільки він не є стороною договору [12, 6]. Разом з тим, учасник товариства може обґрунтовувати свою заінтересованість порушенням його корпоративного права, зокрема, права на участь в управлінні товариством (наприклад, коли учасники були усунуті від вирішення питання, яке належить до компетенції загальних зборів всупереч волі учасників, коли не дотримано порядку попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень, коли рішенням органу управління протиправно зменшується вартість їх майна).

Разом з тим, суди повинні врахувати, що відповідно до положень пункту 11 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2008 року № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» при вирішенні корпоративного спору господарський суд повинен встановити наявність в особи, яка звернулася з позовом, суб'єктивного матеріального права або законного інтересу, на захист якого подано позов, а також з'ясувати питання про наявність чи відсутність факту їх порушення або оспорування. З урахуванням наведеного положення, потрібно звернути увагу на те, що положення пункту 51 постанови Пленуму Верховного Суду України суди тлумачать достатньо поверхнево. Зокрема, не встановивши правової природи правовідносин між учасником товариства з обмеженою відповідальністю і самим товариством, факт порушення прав та інтересів цього товариства, суди відмовляють у задоволенні позовних вимог учасника, який звертається з метою охорони за захистом.

Учасник товариства, який має на меті задоволення індивідуальних і колективних потреб, виявляє прагнення до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, може вжити заходів для охорони і захисту прав та інтересів цього товариства. Проте відповідні правомочності учасника товариства не виникають у відносинах товариства з обмеженою відповідальністю із третіми особами, якщо дії товариства за своїм правовим наслідком не впливають на його учасника. Зокрема, порушення прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю третіми особами шляхом вчинення правочину без дотримання вимог статті 203 ЦК України обумовлює звернення такого товариства із позовом про визнання їх недійсними. Відповідачем за такими позовами буде учасник цивільних відносин, який не виконав зобов'язання за правочином, завдав шкоду, або вчинив інші дії (бездіяльність) у супереччя правам товариства з обмеженою відповідальністю. При цьому, господарське товариство буде обґрунтовувати власні позовні вимоги порушенням норм цивільного законодавства.

Висновки. Положення ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від

07.04.2015 р. №289-VIII мають позитивний вплив на правовідносини стосовно охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю. Встановлення у діях посадової особи товариства перевищення або зловживання службовими повноваженнями, чи встановлення порушення порядку попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень, чи встановлення бездіяльності посадової особи у випадку, коли вона була зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків, можуть вплинути на корпоративні права учасника такого товариства. Вчиняючи дії на захист корпоративних прав, учасник товариства з обмеженою відповідальністю отримує право діяти від імені товариства, але також і у власних інтересах. З урахуванням наведеного учаснику товариства з обмеженою відповідальністю необхідно закріпити право на звернення до господарського суду, доповнивши статтю 1 Господарського процесуального кодексу України.

В Законі не дотримано послідовності, оскільки наділяючи учасника товариства (у відносинах представництва) можливістю здійснювати охорону і захист прав товариства у господарському процесі, не внесено змін до норм матеріального права. З урахуванням наведеного доцільно було б внести зміни у положення статті 141 ЦК України, доповнивши її частиною третьою такого змісту: «Учасник товариства з обмеженою відповідальністю, який володіє 10% і більше статутного капіталу може вчиняти дії спрямовані на охорону і захист права та інтересів товариства у разі їх порушення, згідно з положеннями закону або статуту». Аналогічною нормою потрібно також доповнити частину п'яту статті 50 ЗУ «Про господарські товариства».

1. *Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» від 07.04.2015 р. №289-VIII // Голос України. – 2015, 13.05.2015. - №82.*
2. *Постанова Пленуму Верховного суду України від 24.10.2008 р. №13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів»// Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2011. - №9.*
3. *Конституція України // Голос України – 1996, 07, 27.07.96 N138.*
4. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України, 2006, N32 (23.08.2006), ст. 2371.*

5. Цивільний кодекс України №435-IV від 16.01.2003 р. (з наступними і доповненнями) // Офіційний вісник України – 2003. - N 11 (28.03.2003). - ст. 461.
6. Господарський процесуальний кодекс України № 798-XII від 06.11.1991(з наступними і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України – 1992 - №6 (11.02.92), ст. 56.
7. Закон України «Про господарські товариства» №1576-XII від 19.09.1991 р. (з наступними і доповненнями) // Голос України. - 1991, 10, 11.10.91. - N 198.
8. Кононов В.С. Корпоративные правоотношения: понятие признаки, сущность // Актуальные проблемы гражданского права: Сборник статей. Вып 9 / Под. Ред.. О.Ю. Шиловоста. - М.: Норма, 2005. – С.51-102.
9. Ем В.С. Осуществление гражданских прав и исполнение гражданско-правовых обязанностей // Гражданское право: Учебник / Отв. ред. Е.А. Суханов. Т. 1. С. 384-389.
10. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: Монографія / М.М. Дякович. – К.: Істинна, 2014. – 520 с.
11. Кравчук В.М. Проблема судової юрисдикції спорів про виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю // Вісник господарського судочинства. – 2014. - №1. – с. 73-77.
12. Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України. / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2010. – 786 с.
13. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар/За ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К. : Істина. — 928 с.

Красевський І.В. Умови охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю за зверненням його учасника.

У статті досліджується охорона і захист прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю його учасником. Звертається увага на існуючі суперечності у судовій практиці, пропонуються зміни до чинних нормативно-правових актів. Підсумком цього дослідження є визначення умов звернення учасником товариства для охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю.

Ключові слова: учасник товариства з обмеженою відповідальністю, охорона і захист прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю, умови охорони і захисту прав та інтересів товариства з обмеженою відповідальністю його учасником.

Краевский И.В. Условия охраны и защиты прав и интересов общества с ограниченной ответственностью по обращению его участника.

В статье исследуется охрана и защита прав и интересов общества с ограниченной ответственностью его участником. Обращается внимание на существующие противоречия в судебной практике, предлагаются изменения в действующие нормативно-правовых актов. Итогом этого исследования является определение условий обращения участником общества для охраны и защиты прав и интересов общества с ограниченной ответственностью.

Ключевые слова: участник общества с ограниченной ответственностью, охрана и защита прав и интересов общества с ограниченной ответственностью, условия охраны и защиты прав и интересов общества с ограниченной ответственностью его участником.

Krayevskiy I.V. Conditions of protection and defense of the rights and interests of a limited liability company on the appeal of its participant.

The main objective of protection of participant rights in the LLC is to ensure and guarantee his civil rights and interests, rights and interests of the company and other entities of civil relationships. The criteria of tasks execution of LLC participant rights protection is effectiveness. The question of effectiveness of way to protect participant rights and interests and right and interests of LLC in the legal relationships connected with its foundation and operation are topical. Under the circumstances of prolonged ambiguity of juridical practice, different scientific discussions the participant of LLC remains neglected as long as clear criteria and mechanisms for rights and legal interests protection are absent.

The article defines the position that the operation of a limited liability company may be directed not only to establish civil relationships, but also for their adjustment. The decision of LLC governing body may create, modify or terminate the rights and obligations of its participant or could not create such legal consequences. The above mentioned could be explained by the fact that there is operation of limited liability which affects its participants or creates their rights and obligations and also operation that affects third parties or created for them rights and obligations. Thereby, the former could be appealed by LLC participants, and latter could not be the subject of appeal on a claim of participants.

Keywords: member of limited liability company, keeping and protection of the rights and interests of a limited liability company, conditions of keeping and protection of the rights and interests of a limited liability company by its member.